

Інвестиційні та інноваційні процеси

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-4-11>

УДК 330.322

JEL E22, H54, R11, R53, P25

М. І. Мельник, І. В. Леуцх

Секторальні та просторові особливості інвестиційних процесів у регіоні

Досліджено секторальні та просторові особливості інвестиційних процесів у регіоні (на прикладі Запорізької області). Зокрема, проаналізовано капітальні інвестиції підприємств Запорізької області за видами активів, джерелами фінансування та видами економічної діяльності; освоєння (використання) капітальних інвестицій за видами промислової діяльності. На основі аналізу просторового розподілу капітальних інвестицій по території регіону встановлено їх концентрацію в обласному центрі та навближених до нього районах поряд з активізацією інвестиційних процесів останніми роками у приморських та в районах зі сільськогосподарською спеціалізацією (останні, зокрема, характеризуються традиційно нижчим рівнем економічної активності). Виявлено основні чинники впливу на інвестиційні процеси у Запорізькій області: а) чинники позитивного характеру, зокрема: наявність природних ресурсів і власних енергоресурсів; вищий рівень прибутковості підприємств регіону, ніж у середньому по Україні; проведення процесів дерегуляції, децентралізації, реформа територіальної організації влади в Україні; б) чинники негативного характеру, зокрема: територіальний (просторовий) дисбаланс розвитку бізнесу та інституційної інфраструктури підтримки бізнесу; незначні капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища; загострення воєнного конфлікту на сході України, розширення його території та ін.

Ключові слова: інвестиційний процес, капітальні інвестиції, ефективність інвестицій, регіональна економіка, просторовий розвиток.

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток регіону зокрема та країни загалом на конкурентних засадах безпосередньо залежить від розвитку економіки. Одним з основних показників економічного зростання є розширене відтворення, забезпечити яке дозволяє також додаткове вкладення коштів, одним з джерел якого є капітальні інвестиції.

Однак розвиток економіки в країні не є рівномірним, що зумовлено низкою передумов (географічні, економічні, культурні та ін. особливості). Зазначене актуалізує дослідження секторальних і просторових особливостей інвестиційних процесів у регіоні, яке буде здійснено на прикладі Запорізької області.

Аналіз останніх досліджень. Інвестиційні процеси в регіоні сьогодні є об'єктом дослідження низки вітчизняних науковців. Так, питання впливу інвестиційної діяльності на економічний розвиток регіону висвітлюються в роботах В. Кравціва [1], С. Ткач [2] та ін. Дослідженню інвестиційної політики Львівської області присвячені, зокрема, праці В. Карковської [3], О. Марченко [4]. Напрями підвищення інвестиційної привабливості регіону через здійснення капітальних інвестицій вивчали І. Буднікевич [5], О. Лубенченко [6], С. Тимків [7], а особливості залучення іноземних інвестицій в регіон – Л. Семків [8], І. Чичкало-Кондрацька [9] та ін.

Метою статті є дослідження секторальних та просторових особливостей інвестиційних процесів у регіоні (на прикладі Запорізької області).

Основні результати дослідження. Важливим індикатором економічного розвитку регіону є інвестиції, активізація яких є результатом створення сприятливого бізнес-середовища в регіоні та державі загалом, а також запорукою

Таблиця 1

Капітальні інвестиції підприємств Запорізької області у 2015 р. та 2017 р.

Показники	2015 р.		2017 р.	
	Обсяг, тис. грн	Частка у загальному обсязі, %	Обсяг, тис. грн	Частка у загальному обсязі, %
<i>Капітальні інвестиції за видами активів, усього</i>	<i>7123320</i>	<i>100</i>	<i>15069600</i>	<i>100</i>
Інвестиції в матеріальні активи	7079617	99,4	14813219	98,3
житлові будівлі	352599	5	351134	2,3
нежитлові будівлі	750526	10,5	1386748	9,2
інженерні споруди	1718379	24,1	3226482	21,4
машини, обладнання та інвентар	3540371	49,7	7805616	51,8
транспортні засоби	489876	6,9	1369021	9,1
земля	67132	1	6396	0
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	58800	0,8	68439	0,5
інші матеріальні активи	101934	1,4	599383	4
Інвестиції в нематеріальні активи	43703	0,6	256381	1,7
з них				
програмне забезпечення та бази даних	27866	0,4	78437	0,5
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	10526	0,1	164782	1,1
<i>Капітальні інвестиції за джерелами фінансування, усього</i>	<i>7123320</i>	<i>100</i>	<i>15069600</i>	<i>100</i>
у тому числі за рахунок				
коштів державного бюджету	28335	0,4	263860	1,7
коштів місцевих бюджетів	598393	8,4	1157010	7,7
власних коштів підприємств та організацій	6102911	85,7	12667548	84,1
кредитів банків та інших позик	255112	3,6	776535	5,1
коштів іноземних інвесторів	*	*	13838	0,1
коштів населення на будівництво житла	84514	1,2	103085	0,7
інших джерел фінансування	*	*	87724	0,6
<i>Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, усього</i>	<i>7123320</i>	<i>100</i>	<i>15069600</i>	<i>100</i>
Сільське, лісове та рибне господарство	1060484	14,9	2681231	17,8
Промисловість	4569842	64,2	9782131	64,9
Будівництво	174536	2,4	282209	1,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	169816	2,4	230932	1,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	119762	1,7	330544	2,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	4819	0,1	32085	0,2
Інформація та телекомунікації	9234	0,1	21808	0,1
Фінансова та страхова діяльність	37518	0,5	58442	0,4
Операції з нерухомим майном	69475	1	151181	1
Професійна, наукова та технічна діяльність	314679	4,4	374849	2,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	154592	2,2	43555	0,3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	258015	3,6	744508	4,9
Освіта	27266	0,4	96243	0,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	143738	2	206409	1,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3776	0	25779	0,2
Надання інших видів послуг	5768	0,1	7694	0,1

Джерело: складено авторами за даними [10].

зростання ділової активності, формування інституційної інфраструктури підтримки та просування інвестицій.

У 2017 р., порівняно з 2015 р., в Запорізькій області значно зросли капітальні інвестиції в економіку області – з 7123,3 млн грн до 15 069,6 млн грн (табл. 1).

Обсяг капітальних інвестицій в Запорізькій області у 2018 р. становив 15 732 млн грн, з них залучено у: промисловість – 61%; сільське господарство – 13%; транспорт – 5%; торгівлю – 3%; будівництво – 3% (рис. 1).

Середньорічний темп росту капітальних інвестицій в розрахунку на одну особу в 2010-2017 рр. в Запорізькій області становив 118% (рис. 2) і зростав дещо нижчими темпами, ніж відповідний показник по Україні (122%), а також регіонах-сусідах (наприклад, Херсонська область – 134%; Дніпропетровська – 123%).

Аналіз просторового розподілу капітальних інвестицій по території області свідчить про їх концентрацію в м. Запоріжжі та навближених до нього Василівському, Оріхівському та Пологівському районах (рис. 3).

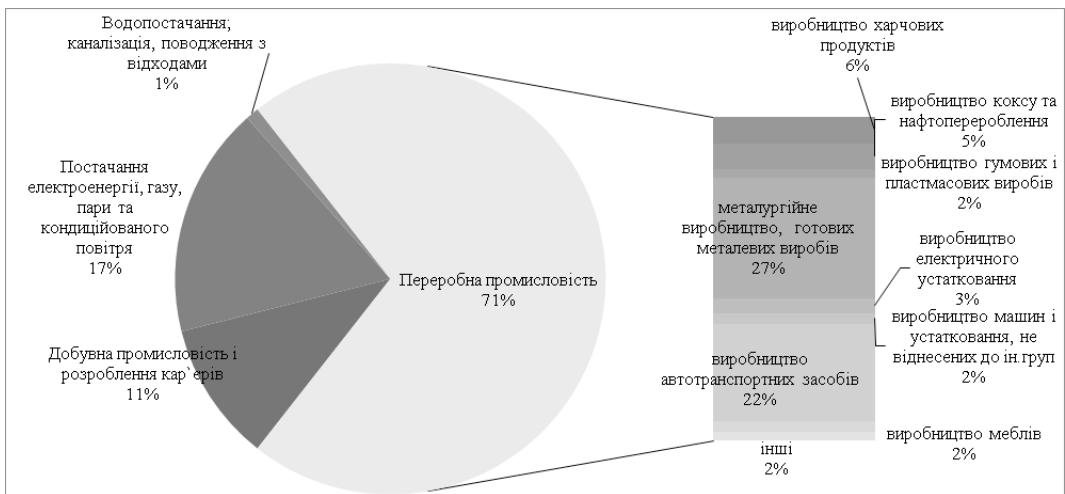

Рис. 1. Освоєння (використання) капітальних інвестицій за видами промислової діяльності у Запорізькій області у 2018 р., тис. грн

Джерело: складено авторами за даними [10].

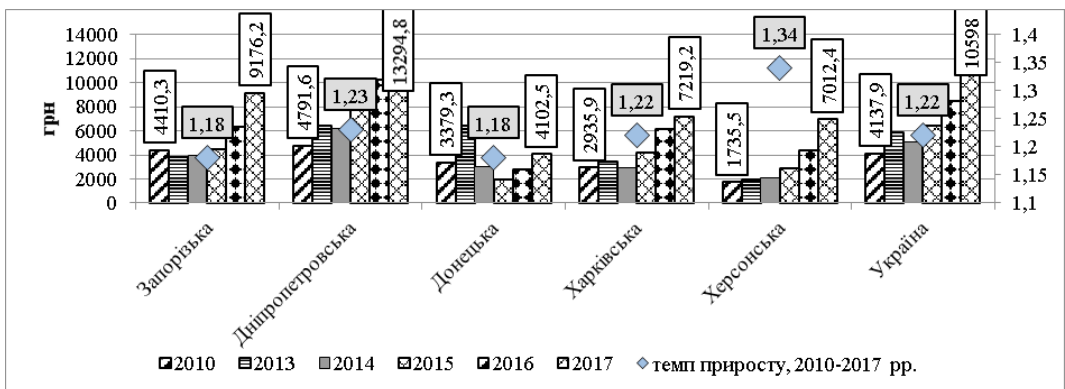

Рис. 2. Капітальні інвестиції у Запорізькій області в розрахунку на одну особу у 2010 р. та 2013-2017 рр.

Джерело: складено авторами за даними [10].

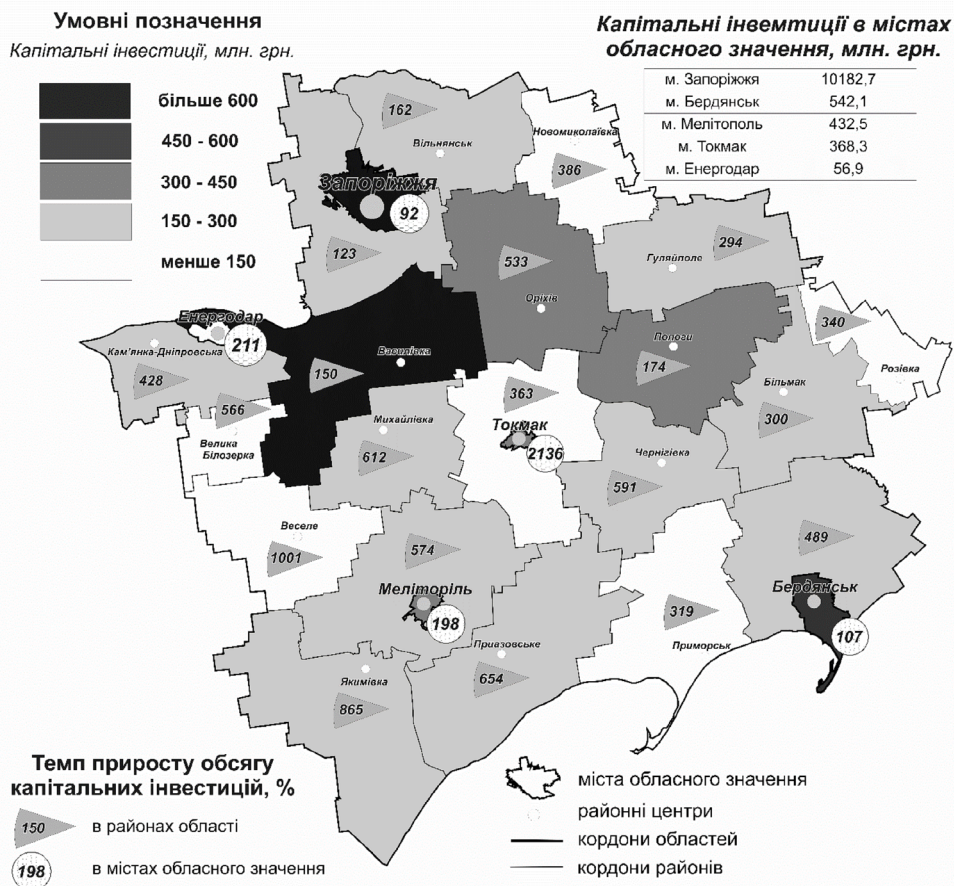

Рис. 3. Територіальний розподіл капітальних інвестицій в Запорізькій області
Джерело: складено авторами за даними [10].

Однак важливою для розвитку області є тенденція до суттєвого перевищення темпів зростання капітальних інвестицій за останні вісім років не у зазначених районах, а в приморських і в районах з традиційно нижчим рівнем економічної активності сільськогосподарської спеціалізації. Тобто у стратегічній перспективі може відбутись територіальна деконцентрація економічної діяльності по території області, що є позитивним явищем. З іншого боку, останніми роками область нарощує потенціал у сільськогосподарській сфері.

Найвищу частку капітальних інвестицій у звітному році (як і у попередніх) було спрямовано у матеріальні активи – 98,3% (14 812,2 млн грн), з них на придбання машин, обладнання та інвентарю – 51,8%, облаштування інженерних споруд – 21,4%.

Основним джерелом капітальних інвестицій у Запорізькій області упродовж досліджуваного періоду були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі капітальних інвестицій становила 84,1% (у 2015 р. – 85,7%).

Традиційно найвища частка капітальних інвестицій у Запорізькій області фінансується промисловими підприємствами (зокрема, у 2017 р. – 64,9% або 9782,1 млн грн). Сільськогосподарськими підприємствами регіону у звітному році було вкладено 17,8% (або 2681,2 млн грн) капітальних інвестицій,

підприємствами, які діють у сфері державного управління, оборони, соціального страхування – 4,9% (або 744,5 млн грн), а підприємствами інших видів економічної діяльності – менше 3% загального обсягу капітальних інвестицій області.

Однак на фоні зростання у 2015-2017 рр. частки капітальних інвестицій, профінансованих промисловими та сільськогосподарськими підприємствами, знижується питома вага інвестування у професійну, наукову та технічну діяльність (з 4,4% у 2015 р. до 2,5% у 2017 р.), що ускладнює формування платформи для майбутньої ефективної співпраці науки та бізнесу, розроблення та просування наукових ідей та інноваційних продуктів у промисловому та інших секторах економіки області.

Водночас активний розвиток промислової інфраструктури регіону сьогодні стає викликом для його екології. Попри це, капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища у 2017 р., порівняно з 2016 р., знизилися на 245,7 тис. грн тоді як, наприклад, у Дніпропетровській області зросли на 966,4 тис. грн. Отже, стратегічним завданням регіону сьогодні є ефективне використання наявного інвестиційного потенціалу, зокрема задля поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Висновки. Проведений критичний аналіз секторальних і просторових особливостей інвестиційних процесів у Запорізькій області дозволив виявити такі *основні чинники впливу на капітальне інвестування*:

– чинники позитивного характеру:

1) наявність природних ресурсів та власних енергоресурсів;

2) вищий рівень прибутковості підприємств регіону, ніж у середньому по

Україні;

3) вища частка інноваційно активних промислових підприємств, порівняно з регіонами-сусідами (окрім Харківської області) – 19,1% загальної кількості промислових підприємств. При цьому відповідний показник по Україні – 16,2%;

4) організація системної взаємодії учасників екосистеми залучення інвестицій;

5) проведення процесів дерегуляції, децентралізації, реформа територіальної організації влади в Україні;

6) поглиблення інтеграції з ЄС;

7) розвиток агротуризму і створення зелених садиб;

– чинники негативного характеру:

1) територіальний (просторовий) дисбаланс розвитку бізнесу (левова частка суб'єктів господарювання регіону сконцентрована в обласному центрі – м. Запоріжжя);

2) територіальний (просторовий) дисбаланс розвитку інституційної інфраструктури підтримки бізнесу – найвища частка зазначених об'єктів розміщена в обласному центрі – м. Запоріжжя;

3) наявність на багатьох підприємствах застарілого обладнання та технологій (у 2012 р. ступінь зносу основних фондів в області склав 70%), внаслідок чого лише невелика частка продукції виробляється з великою доданою вартістю;

4) незначні капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища – у 2017 р. порівняно з 2016 р. вказаний показник знизився на 245,7 тис. грн тоді як, наприклад, у Дніпропетровській області зріс на 966,4 тис. грн;

5) загострення воєнного конфлікту на сході України, розширення його території;

6) погіршення макроекономічної / демографічної ситуації, подальша тінізація економіки;

7) високий рівень монополізму транспортної та енергетичної сфер.

Список використаних джерел

1. Кравців В. С., Мельник М. І., Антонов В. Б. *Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації*: монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2011. 366 с.
2. Ткач С. М. *Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні: теоретичні основи та прикладні аспекти*: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2015. 234 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
3. Карковська В. Інвестиційна діяльність та інвестиційна політика в регіоні (на матеріалах Львівської області). *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 4. С. 8-10.
4. Марченко О., Гурковська Л. Інвестиційна безпека Львівської області: стан та напрями поліпшення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*: збірник наукових праць. 2013. Вип. 2. С. 266-278.
5. Буднікевич І. М., Венгер Є. І. Аналіз окремих напрямків інвестицій як чинників капіталізації регіону. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 109-117.
6. Лубенченко О., Петришина Н. Проблеми залучення капітальних інвестицій в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія: Економіка і управління*. 2015. Вип. 32. С. 279-287.
7. Тимків С. М. Капітальні інвестиції та їх вплив на економічний розвиток регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 4. С. 65-69.
8. Сімків Л. Є., Потьомкіна Н. Ю. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 404-408. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/82.pdf>
9. Чичкало-Кондрацька І. Б., Буряк А. А. Залучення прямих іноземних інвестицій в регіоні України в умовах інтеграції у міжнародне економічне співтовариство. *Матеріали 6 Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації»*. 2015. URL: <http://dspace.pnu.edu.ua/handle/123456789/4325>
10. *Головне управління статистики у Запорізькій області*: сайт. 2019. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua>

References

1. Kravtsiv, V. S., Melnyk, M. I. & Antonov, V. B. (2011). Zaluchennya pryamykh inozemnykh investytsiy v ekonomiku Ukrainy: problemy ta polityka aktyvizatsiy. [Attracting foreign direct investment to Ukraine: problems and policy activation]. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Tkach, S. M. (2015). Upravlinnya ryzykamy investytsiynoyi diyal'nosti: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty [Risk management of investment activity in the region: theoretical basis and applied aspects]. Lviv: Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Karkovska, V. (2009). Investytsiyna diyal'nist' ta investytsiyna polityka v rehioni (na materialax L'vivs'koyi oblasti) [Investment activity and investment policy in the region (based on the materials of Lviv region)]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investment: practice and experience*, 4, 8-10. [in Ukrainian].
4. Marchenko, O., & Hurkovska, L. (2013). Investytsiyna bezpeka L'vivs'koyi oblasti: stan ta napryamy polipshennya [Investment security of Lviv region: state and directions of improvement]. In *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnix sprav [Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs]*: Vol. 2 (pp. 266-278). [in Ukrainian].
5. Budnikevych, I. M., & Venher, Ye. I. (2016). Analiz okremykh napryamkiv investytsiy yak chynnykiv kapitalizatsiyi rehionu [Analysis of individual directions of investments as factors of capitalization of the region]. *Ekonomichnyy forum – Economic Forum*, 2, 109-117. [in Ukrainian].
6. Lubenchenko, O., & Petryshyna, N. (2015). Problemy zaluchennya kapital'nykh investytsiy v suchasnykh umovakh [Problems of attracting capital investments in modern conditions]. In *Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoho ekonomiko-tehnologichnoho universytetu transportu. Seriya: Ekonomika i upravlinnya [Collection of scientific works of State Economic-Technological University of Transport. Series: Economics and Management]*: Vol. 32 (pp. 279-287). [in Ukrainian].
7. Tymkiv, S. M. (2015). Kapital'ni investytsiyi ta yikh vplyv na ekonomichnyy rozvytok rehioniv Ukrainy [Capital investments and their impact on the economic development of Ukrainian regions]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]*: Vol. 4 (pp. 65-69). [in Ukrainian].
8. Simkiv, L. Ye. & Potyomkina, N. Yu. (2017). Osoblyvosti zaluchennya inozemnykh investytsiy v rehionakh Ukrainy: problemy ta shlyakhy yikh rozv'yazannya [Peculiarities of attracting foreign investments in the regions of Ukraine: problems and ways to solve them]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky – Global and national problems of economy*, 15, 404-408. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/82.pdf> [in Ukrainian].
9. Chychkalo-Kondratska, I. B., & Buryak, A. A. (2015). Zaluchennya pryamykh inozemnykh investytsiy v rehionu Ukrainy v umovakh intehratsiyi u mizhnarodne ekonomichne spivtovarystvo [Attraction of foreign

direct investments in the regions of Ukraine under the conditions of integration into the international economic community]. In *Materialy 6 Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Sotsial'no-ekonomichni transformatsiyi v epokhu hlobalizatsiyi» [Materials of the 6th All-Ukrainian Scientific-Practical Conference "Socio-economic Transformations in the Age of Globalization"]*. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4325> [in Ukrainian]

10. *Main Department of Statistics in Zaporizhzhya Oblast: Website* (2019). Retrieved from <https://www.zp.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Melnyk M. I., Leshchukh I. V. Sectoral and spatial features of investment processes in a region.

Investment is an important indicator of the economic development of a region. The article examines sectoral and spatial features of investment processes in a region (on the example of Zaporizhzhya region). In particular, capital investment of enterprises in Zaporizhzhya region are analyzed by types of assets, sources of financing and types of economic activity, while development (use) of capital investment – by types of industrial activity. The paper establishes that: 1) own funds of enterprises were the main source of capital investment in Zaporizhzhya region during the period under review; 2) the highest share of capital investment in the region is financed by industrial enterprises; 3) the share of investment in professional, scientific and technical activities is reduced. The active development of the region's industrial infrastructure is becoming a challenge for its environment today. Nevertheless, capital investment for environmental protection were found to have decreased in 2017 compared to 2016. Therefore, the strategic objective of the region today is to make effective use of its existing investment potential, in particular to improve the environment. The main factors influencing the investment processes in Zaporizhzhya region were identified: a) positive factors, in particular: availability of natural resources and own energy resources; higher level of profitability of enterprises in the region than the average in Ukraine; ongoing processes of deregulation, decentralization, reform of the territorial organization of power in Ukraine; b) factors of a negative nature, in particular: territorial (spatial) imbalance of business development and institutional infrastructure of business support; small capital investment for environmental protection; aggravation of the military conflict in Eastern Ukraine, etc.

Keywords: investment process, capital investment, investment efficiency, regional economy, spatial development.

Мельник Мар'яна Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: mar.melnyk@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>).

Melnyk Maryana Ivanivna – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Head of the department of spatial development of the Department of regional economic policy of the State Institution «Institute of Regional Studies named after M. Dolishniy NAS of Ukraine».

Лещух Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: ira_leschukh@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/000-0002-3860-0728>).

Leschukh Iryna Volodymyrivna – Ph.D. (Econ.), Junior Researcher of the department of spatial development of the State Institution «Institute of Regional Studies named after M. Dolishniy NAS of Ukraine».

Надійшло 21.10.2019 р.